

УДК 343.34(477)

Г. С. Крайник, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, м. Харків

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ ЗА ЇХ ОБ'ЄКТИВНИМИ ОЗНАКАМИ

Статтю присвячено аналізу окремих питань кваліфікації злочинів, що вчиняються у сфері використання технічних систем. Досліджується проблема визначення переліку нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні кримінально-правові норми.

Ключові слова: кваліфікація злочинів, технічні системи, законодавство України про кримінальну відповідальність.

Питання кваліфікації злочинів у кримінальному праві мають надважливе значення. Правильна кваліфікація забезпечує реалізацію принципу законності у кримінальному судочинстві та призначення справедливого покарання (чи звільнення від кримінальної відповідальності та покарання). У свою чергу, помилки у кваліфікації призводять до помилок у призначенні покарання чи вирішення інших питань щодо кримінальної відповідальності й завжди означають порушення конституційних засад законності у судочинстві¹.

Термін «кваліфікація» походить від латинських слів «*qualis*» (якість, який за якістю) та «*facio*» (роблю).

Щодо визначення поняття «кваліфікація злочину» у науці кримінального права немає єдиного підходу. Так, В. О. Навроцький під кваліфікацією злочину розуміє результат кримінально-правової оцінки діяння органами дізнання, досудового розслідування, прокуратури і суду, внаслідок чого констатовано, що скоєне є злочином, визначена

¹ Панов М. І. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / М. І. Панов, Н. Д. Квасневська // Право України. – 2010. – № 9. – С. 47.

норма(и) кримінального закону, яка(і) передбачає(ють) відповідальність за вчинене, встановлена відповідність між юридично значущими ознаками посягання й ознаками злочину, передбаченими законом, та процесуально закріплений висновок про наявність такої відповідності¹. На думку В. Я. Тація, кваліфікація злочинів – точне встановлення відповідності вчиненого винним суспільно небезпечного діяння складу конкретного злочину, закріпленого в кримінальному законі. За допомогою кваліфікації надається юридична і соціальна характеристика вчиненого діяння. При кваліфікації у конкретному діянні необхідно встановити ті юридично значущі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що входять до складу конкретно вчиненого злочину. Відсутність хоча б однієї ознаки свідчить про відсутність у діянні особи складу конкретного злочину².

До злочинів у сфері використання технічних систем належать як ті, що передбачені розділами X («Злочини проти безпеки виробництва»), XI («Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту») Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України, так і злочини, передбачені іншими розділами Особливої частини КК України (злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, військові злочини тощо). *Технічна система* – це сукупність елементів і відношень (зв'язків) між ними, які утворюють цілісну структуру об'єкта, що має властивості, які не зводяться до властивостей елементів, і призначена для виконання корисних функцій³. *Використання технічних систем забезпечується технічними та правовими* (у тому числі кримінально-правовими) *нормами*. Призначення технічних норм – визначати порядок та умови виконання різних видів робіт, тоді як правові норми покликані врегулювати їх застосування та установити відповідальність за невиконання або неналежне виконання технічних норм.

¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 44.

² Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 94, 95.

³ Технічна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Технічна_система. – Заголовок з екрана.

У цій статті будуть розглянуті окремі питання кваліфікації злочинів у сфері використання технічних систем.

У системі нормативного регулювання відповідальності за порушення безпеки технічних систем важливу роль відіграють *бланкетні диспозиції* (від франц. *blanc* – білий, чистий аркуш із частково виконаним текстом, а в іншій частині підлягає додатковому заповненню).

Бланкетною є диспозиція, яка, не називаючи конкретних ознак злочину або називаючи тільки частину із них, відсилає для встановлення змісту ознак учиненого діяння до інших нормативних актів, які не є законами про кримінальну відповідальність (інші закони, інструкції, статути, положення, стандарти, правила, вказівки тощо). Наприклад, бланкетними є диспозиції норм ст. 271 КК України («Порушення вимог законодавства про охорону праці»), ст. 286 КК України («Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами») та ін.

Бланкетність, як слушно зауважують М. І. Панов та Н. Д. Квасневська, є характерною не лише для об'єктивних, а й для суб'єктивних ознак складу злочину¹.

Думки науковців суттєво різняться в питанні визначення правової ролі та кола нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні норми. Одні автори вважають, що бланкетна диспозиція використовується тоді, коли треба встановити кримінальну відповідальність за порушення правил, що містять різноманітні приписи, вимоги, заборони, які описано та детально розкрито в інших нормативно-правових актах. Ці акти можуть бути видані до набрання чинності законом про кримінальну відповідальність, що містить бланкетну диспозицію, одночасно з ним або після його видання; вони можуть змінюватися, але кримінально-правова норма, яка має бланкетну диспозицію, при цьому залишається без змін². У статтях 271–275 КК України (розділ X Особливої частини КК України) є посилання не на будь-які конкретні нормативні приписи КК, а на інші нормативні акти, що зна-

¹ Панов М. І. Кваліфікація злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / М. І. Панов, Н. Д. Квасневська // Право України. – 2010. – № 9. – С. 47.

² Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 44.

ходяться за його межами. Це дозволяє зробити висновок, що диспозиції зазначених норм КК є бланкетними, у зв'язку з чим для їх правильного застосування слід звернутися до інших нормативних актів (правил, інструкцій, стандартів тощо)¹. З приводу зазначеного Ю. А. Пономаренко зауважує, що злочинна поведінка визначається тільки КК України, в той час як нормативні акти, до яких відсилають норми КК із бланкетними диспозиціями, регулюють правомірну поведінку людини у певній сфері суспільних відносин і лише допомагають установити дійсний обсяг злочинної поведінки². А. В. Савченко до джерел кримінального законодавства України відносить окремі некримінальні закони та підзаконні нормативно-правові акти. Бланкетні диспозиції не називають конкретних ознак злочину (чи називають лише частину з них) і відсилають для встановлення їх змісту до інших джерел – некримінальних законів і підзаконних нормативно-правових актів, що розташовані за межами КК України та щодо яких не застосовується кодифікація³.

Інші науковці переконані, що бланкетна диспозиція використовується тоді, коли треба встановити кримінальну відповідальність за порушення правил, що містять різноманітні приписи, вимоги, заборони, які описано та детально розкрито лише в законах, а не в інших нормативно-правових актах і технічних нормах. Так, Н. О. Гуторова вважає, що статті КК України з бланкетними диспозиціями мають містити відсилання не до будь-яких нормативних актів, а тільки до законів, оскільки в іншому випадку це суперечить п. 22 ст. 92 Конституції України і тягне за собою нестабільність кримінального закону⁴.

¹ Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Г. С. Крайник ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – С. 43, 44.

² Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі : монографія / Ю. А. Пономаренко. – К. : Атіка, 2005. – С. 47, 48.

³ Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / А. В. Савченко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – С. 80, 81.

⁴ Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Н. О. Гуторова ; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – С. 8.

На наш погляд, особливістю застосування бланкетних диспозицій щодо злочинів у сфері використання технічних систем є те, що для встановлення підстав відповідальності за вчинення цих злочинів необхідно звертатися не лише до Конституції України, КК і законів України (у першу чергу), а й до підзаконних нормативних актів, у тому числі норм інших галузей права (наприклад, трудового). Зокрема, ст. 157 Кодексу законів України про працю встановлено, що державні між-галузеві та галузеві нормативні акти про охорону праці – це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання¹.

Для встановлення суті порушень у злочинах, пов'язаних із використанням технічних систем, необхідно звертатися не лише до переліку таких робіт, а й до спеціальних галузевих правил, що містять організаційно-правові і технічні вимоги безпечного використання технічних систем, наприклад, виконання робіт із підвищеною небезпекою на тому чи іншому виробництві. Так, у гірничому виробництві це Гірничий Закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV², Правила безпеки у вугільних шахтах, затверджені наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22 березня 2010 р. № 62³ зі змінами, затвердженими наказом МНС України від 7 вересня 2011 р. № 960⁴; у хімічній промисловості – Правила охорони праці для виробництв основної хімічної промисловості, затверджені наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 22 серпня 2010 р. № 162⁵; у шкiргалан-

¹ Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1971. – Дод. до № 50. – Ст. 375.

² Гірничий Закон України : від 6 жовт. 1999 р. № 1127-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.

³ Правила безпеки у вугільних шахтах : затв. наказом Держ. ком. України з промисл. безпеки, охорони праці та гірн. нагляду від 22 берез. 2010 р. № 62 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 48. – Ст. 1599.

⁴ Зміни до Правил безпеки у вугільних шахтах : затв. наказом МНС України від 7 верес. 2011 р. № 960 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 78. – Ст. 2889.

⁵ Правила охорони праці для виробництв основної хімічної промисловості : затв. наказом Держ. ком. України з промисл. безпеки, охорони праці та гірн. нагляду від 22 серп. 2010 р. № 162 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 75. – Ст. 2684.

терейних виробництвах – Правила охорони праці при виробництві шкіргалантерейних виробів, затверджені наказом МНС України від 18 червня 2012 р. № 904¹.

У злочинах проти безпеки руху та експлуатації транспорту для встановлення суті порушень необхідно звертатися не лише до Закону України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р. № 3353-ХІІ², а й до Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306³.

Як бачимо, при застосуванні бланкетних диспозицій зміст кримінально-правового діяння визначається як законом про кримінальну відповідальність, так й іншими нормативними актами, у тому числі нормами інших галузей права. Але останні не замінюють норми кримінального права. Вони виконують у таких випадках «субсидіарну», конкретизуючу функцію. Вони уточнюють і доповнюють положення кримінального закону. Але і при бланкетній диспозиції норма кримінального закону не змінюється за своєю суттю. Це зумовлено тим, що при порушенні норм інших галузей права завжди присутня «кримінально-правова компонента», наприклад, спеціальні ознаки, вказані в диспозиціях статей КК (суспільно небезпечні наслідки чи спосіб, місце, час, обстановка вчинення злочину). Тим самим законодавець за допомогою використання норм інших галузей лише уточнює в кожному випадку склад кримінального правопорушення, котрий хоча і багато в чому базується на нормах інших галузей права, але не втрачає свого особистого (кримінально-правового) і спеціального змісту й форми⁴.

При **кваліфікації за об'єктом злочину** слід враховувати, що: 1) при конкуренції загальної та спеціальної норм використовується

¹ Правила охорони праці при виробництві шкіргалантерейних виробів : затв. наказом МНС України від 18 черв. 2012 р. № 904 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 58. – Ст. 2350.

² Про дорожній рух : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3353-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 31.

³ Правила дорожнього руху : затв. постановою Каб. Міністрів України від 10 жовт. 2001 р. № 1306 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 41. – Ст. 1852.

⁴ Квасневська Н. Д. Проблема кваліфікації злочинів при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність / Н. Д. Квасневська // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф. (15 трав. 2008 р.) / редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2008. – С. 30.

саме спеціальна норма¹ за наявності всіх елементів та ознак складу злочину (так, при конкуренції ч. 2 ст. 119 КК та ч. 2 ст. 271 КК або при конкуренції ч. 1 ст. 185 КК та ч. 1 ст. 289 КК використовуємо останні як спеціальні); 2) при кваліфікації у рамках одного родового об'єкта слід звертати особливу увагу на безпосередній та додаткові об'єкти (наприклад, при конкуренції ч. 2 ст. 272 та ч. 2 ст. 274 КК слід врахувати, що безпосереднім об'єктом щодо ст. 272 КК є суспільні відносини, що забезпечують безпеку виконання робіт з підвищеною небезпекою; додатковими обов'язковими об'єктами цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я людини²).

Кваліфікація має здійснюватися з належним урахуванням предмета злочину³ та потерпілого від злочину⁴, при цьому ці ознаки належать до ознак об'єкта злочину⁵.

¹ Особливості кваліфікації спеціальних норм розглядалися у літературі. Див.: Бурчак Ф. Г. Кваліфікація преступлений / Ф. Г. Бурчак. – Киев : Политиздат Украины, 1985. – 120 с.; Борисов В. И. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения : монографія / В. И. Борисов, С. В. Гизимчук. – Харьков : Консум, 2001. – 160 с.; Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини / Л. П. Брич. – Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 60 с.; Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр : монографія / Н. В. Нетеса. – Х. : Право, 2013. – 304 с. та ін.

² Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 41.

³ Бикмурзин М. П. Предмет преступления: теоретико-правовой анализ / М. П. Бикмурзин. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 184 с.; Лашук С. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. В. Лашук. – К., 2005. – 20 с.

⁴ Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В. І. Борисова. – Х. : Право, 2006. – 208 с.; Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авт. за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. – Х. : Кроссруд, 2008. – 364 с.

⁵ Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / За наук. ред. В. І. Борисова. – Х. : Право, 2006. – 208 с. – С. 130, 203; Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 46.

До структури правової норми в Особливій частині КК України (за винятком заохочувальних норм, приміток до статей та норм-дефініцій) належать диспозиція та санкція. Щодо технічних норм, то вони не містять конкретних санкцій за їх порушення.

При *кваліфікації за об'єктивною стороною складу злочину* слід враховувати, що помилки можливі стосовно практично всіх ознак об'єктивної сторони складу злочину: діяння, наслідків, причинного зв'язку між діянням та наслідками, місця, часу, способу, засобів вчинення злочину.

Однією з найпоширеніших помилок у кваліфікації діяння у формі бездіяльності є ігнорування судами *підстав кримінальної відповідальності за бездіяльність*: 1) наявність у особи обов'язку діяти певним чином; 2) наявність у неї об'єктивної можливості діяти належним чином; невиконання зазначених вимог¹. На практиці не викликає труднощів установити обов'язок діяти того чи іншого суб'єкта, проте обов'язок не означає одночасно в особи автоматичної можливості діяти (наприклад, при роботі на кількох поверхах багатьох осіб їх керівник фізично не може бути присутнім скрізь та безупинно контролювати роботу всіх працівників; у шахті майстер не може бути одразу на декількох різних ділянках).

Стосовно *наслідків* як ознак злочинів із матеріальним складом, то тут переважно відсутні помилки у їх установленні, проте помилки у кваліфікації все ще непоодинокі (наприклад, установили, що потерпілому було заподіяно тяжкі тілесні ушкодження і кваліфікували скоєне за ч. 1 ст. 271 КК України, а не за ч. 2 ст. 271 КК України). До цього призводять як певна складність термінології (загроза загибелі людей, шкода здоров'ю потерпілого тощо), так і подекуди неухважність та/або низька правова культура правозастосувачів. Поняття, види наслідків, особливості кваліфікації злочинів із матеріальним складом дослідили Л. М. Демидова², П. С. Берзін³ та інші науковці.

¹ Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпечкою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Г. С. Крайник ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – С. 50, 51.

² Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика : монографія / Л. М. Демидова. – Х. : Право, 2013. – 752 с.

³ Берзін П. С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : навч. посіб. / П. С. Берзін. – К. : КТН, 2007. – 392 с.

Суттєве значення має для кваліфікації *правозастосовна практика*, зокрема, постанови Пленуму Верховного Суду України, узагальнення судової практики щодо певних категорій злочинів тощо. Так, у п. 2 постанови «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17 зазначено: «Оскільки більшість статей, якими передбачено відповідальність за злочини й адміністративні правопорушення проти довкілля, є бланкетними, судам слід ретельно з'ясувати, яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною відповідного природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо)»¹.

У п. 2 постанови «Про практику застосування судами України законодавства про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 25 грудня 2005 р. № 14 вказано: «При розгляді справ про злочини, відповідальність за які встановлено статтями 286–288 КК України, слід мати на увазі, що диспозиції сформульованих норм – бланкетні. У зв'язку з цим суди повинні ретельно з'ясувати і зазначити у вироках, у чому саме полягали названі у перелічених статтях порушення; норми яких правил, інструкцій, інших нормативних актів не додержано; чи є причинний зв'язок між учиненими порушеннями та передбаченими законом суспільно небезпечними наслідками»².

В узагальненні «Практика розгляду судами кримінальних справ про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці» наголошено, що «необхідно встановити не лише те, які саме законодавчі та інші нормативно-правові акти порушено, а й визначити вимоги яких статей, пунктів, параграфів

¹ Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 10 груд. 2004 р. № 17 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

² Про практику застосування судами України законодавства про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 25 груд. 2005 р. № 14 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2006. – № 1. – С. 6–11.

не дотримано обвинуваченим, а також розкрити сутність допущених порушень»¹.

Окрему увагу потрібно приділяти кваліфікації *множинності злочинів (сукупності, повторності та рецидиву злочинів)*². Оскільки з-поміж злочинів у сфері використання технічних систем найбільш поширеним інститутом множинності є сукупність злочинів (переважна кількість злочинів у сфері використання технічних систем вчиняється вперше, є необережними), тому варто пам'ятати про необхідність у багатьох випадках *кваліфікувати скоєне за сукупністю злочинів*, ураховуючи особливості всіх елементів та ознак складу злочину. Наприклад, ч. 2 ст. 249, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 366 КК України³.

Отже, підвищену складність процес кваліфікації злочинів має, коли діяння підпадає під ознаки бланкетних норм. За таких умов у цьому процесі з'являється додатковий етап, що полягає у пошуку необхідних норм галузевого законодавства. Для кваліфікації злочинів у сфері використання технічних систем необхідно звертатися *не лише до норм КК України, а й до норм законів та підзаконних актів інших галузей права*⁴.

Труднощі при кваліфікації злочинів у сфері використання технічних систем зумовлені необхідністю точного та повного дослідження *всіх ознак складу злочину*: предмет злочину та потерпілий від злочину – ознаки об'єкта злочину; діяння, наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, спосіб, обстановка,

¹ Практика розгляду судами кримінальних справ про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці // Вісн. Верхов. Суду України. – 2007. – № 6. – С. 29–31.

² Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины: монография / М. И. Бажанов. – Харьков : Право, 2000. – 128 с.; Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія / В. С. Батиргареева. – Х. : Право, 2009. – 576 с.

³ Кримінальна справа № 1–7, 2004 р. // Архів Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області.

⁴ Крайник Г. С. Норми кримінального кодексу України з бланкетними диспозиціями у сфері забезпечення використання технічних систем / Г. С. Крайник // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків (м. Харків, 9–10 жовт. 2014 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. – Х. : Право, 2014. – С. 309–314. – С. 314.

засоби вчинення злочину – ознаки об'єктивної сторони складу злочину; фізична особа, осудна особа, вік, з якого настає кримінальна відповідальність, та/або ознаки спеціального суб'єкта – ознаки суб'єкта злочину; вина, мотив, мета, емоційний стан – ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. В умисних злочинах також ретельно аналізується можлива *співучасть у злочині* (кваліфікація дій виконавця, організатора, підбурювача, пособника) та *множинність злочинів* (повторність, сукупність, рецидив злочинів).

Статья посвящена анализу отдельных вопросов квалификации преступлений, которые совершаются в сфере использования технических систем. Исследуется проблема определения перечня нормативно-правовых актов, к которым отсылают бланкетные нормы.

In this article the author has analyzed the concept of qualification of crimes, characteristics of the objective elements of crimes in the sphere of technical systems.

Рекомендовано до опублікування на засіданні кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 2 від 10 жовтня 2014 р.).

Рецензент – кандидат юридичних наук, доцент А. О. Байда.